CIHM
Microfiche
Series
(Monographs)

ICMH
Collection de
microfiches
(monographies)

Canadian Institute for Historical Microreproductions / Institut canadien de microreproductions historiques

© 1998

The copy filmed here has been reproduced thanks to the generosity of:

National Library of Canada

The images appearing here are the best quality possible considering the condition and legibility of the original copy and in keeping with the filming contract specifications.

Original copies in printed paper covers are filmed beginning with the front cover and ending on the last page with a printed or illustrated impression, or the back cover when appropriate. All other original copies are filmed beginning on the first page with a printed or illustrated impression, and ending on the last page with a printed or illustrated impression.

The last recorded frame on each microfiche shall contain the symbol ⟶ (meaning "CONTINUED"), or the symbol ▽ (meaning "END"), whichever applies.

Maps, plates, charts, etc., may be filmed at different reduction ratios. Those too large to be entirely included in one exposure are filmed beginning in the upper left hand corner, left to right and top to bottom, as many frames as required. The following diagrams illustrate the method:

L'exemplaire filmé fut reproduit grâce à la générosité de:

Bibliothèque nationale du Canada

Les images suivantes ont été reproduites avec le plus grand soin, compte tenu de la condition et de la netteté de l'exemplaire filmé, et en conformité avec les conditions du contrat de filmage.

Les exemplaires originaux dont la couverture en papier est imprimée sont filmés en commençant par le premier plat et en terminant soit par la dernière page qui comporte une empreinte d'impression ou d'illustration, soit par le second plat, selon le cas. Tous les autres exemplaires originaux sont filmés en commençant par la première page qui comporte une empreinte d'impression ou d'illustration et en terminant par la dernière page qui comporte une telle empreinte.

Un des symboles suivants apparaîtra sur la dernière image de chaque microfiche, selon le cas: le symbole ⟶ signifie "A SUIVRE", le symbole ▽ signifie "FIN".

Les cartes, planches, tableaux, etc., peuvent être filmés à des taux de réduction différents. Lorsque le document est trop grand pour être reproduit en un seul cliché, il est filmé à partir de l'angle supérieur gauche, de gauche à droite, et de haut en bas, en prenant le nombre d'images nécessaire. Les diagrammes suivants illustrent la méthode.

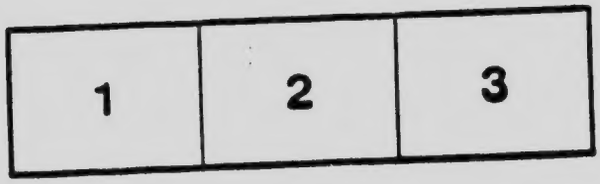

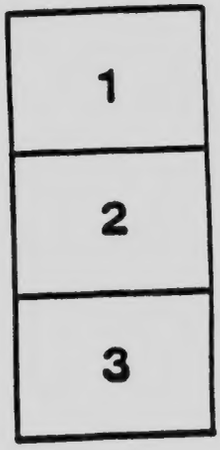

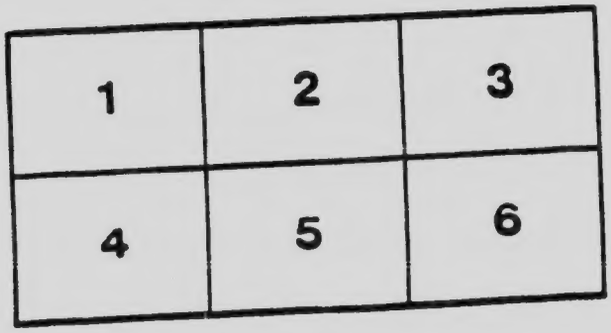

55

За Сиротою Бог з Калитою

Образ Драматичний

з життя народа з співами в 6 актах

написав

РОМАН СУРМАЧ.

НАКЛАДОМ УКРАЇНСЬКОЇ КНИГАРНІ
850 Main St. — Winnipeg, Man., Canada.

PRINTED IN CANADA

За Сиротою Бог з Калитою.

Образ Драматичний

з житя народа з співами в 6 актах

написав

РОМАН СУРМАЧ.

HUKMDUP

НАКЛАДОМ УКРАЇНСЬКОЇ КНИГАРНІ
850 Main St. — Winnipeg, Man., Canada.

PG3979
S86
Z2

ОСОБИ:

НИКОЛАЙ ДЕРЖАК, лісний,
ГРИГОРІЙ його брат, селянин,
МАРТА, дочка Николи,
ІВАН, наймит Николи, сирота.
ЛЕСЬ
ТИМКО } сини Григорія.
ІЛЬКО
ЄЛЕНА, богата ґаздиня, бездітна вдова,
ПОДАТКОВСЬКИЙ, писар громадський,
1. ДРУЖБА,
2. ДРУЖБА,
1. ДІВЧИНА, 2. ДІВЧИНА, 3. ДІВЧИНА.
1. КОСАР, 2. КОСАР, 3. КОСАР.
ПОЧТАР.

Селяне, селянки, дівчата, парубки, музика.

Діється в селі на Україні.

Межи відслоною 1. а 2. 3. проминає рік, межи 4 а 5 два роки.

АКТ І.

СЦЕНА І.

(Хата Николи уряджена так, що пробиваєся достаток. — При скрині на лаві сидить Никола слабий, Марта на лаві пряде).

МАРТА: О славити Бога, вам сьогодні лекше, батечку. День еще один або другий і знов прийдете до сил, до здоровля. Не даром молила я за вами Матінку Божу і вимолила таки помилуваннє.

НИКОЛА: Бог най надгородить твоє добре серце, Марто. Здаєсь і мені, що полекшало трохи; добре кажеш — ще день або два, а цілком добре мені буде. Но не ми рядимо собою, ми в руках Божих; може свята його воленька схоче взяти грішну мою душу на той світ — нічого ми не вдієм.

МАРТА: О ні, батечку, не говоріть так! Таж Бог милосердний; Він знає, що без вас нема життя для мене, деб знайшла місце, що почалаби сама бідна сиротина? Ні, батечку, не вмрете ви; скорше мені, як вам, покриє земля очи.

PG
S
Z

НИКОЛА: Щира но нерозумна твоя бесіда! Без мене кажеш нема життя для тебе? Дитино! ти житоньки доперва починаєш. Не бійся сирітства! "За сиротою Бог з калитою!" говорять люде. І я лишився сам один без роду і кусня хліба, а не загиб на світі. І ти не загибнеш, хоть мене не стане. Знайдуться добрі люде; не одному зробив я добре, чей серце ще мають. Потужиш, поплачеш, та і забудеш на старого батька.

МАРТА: Батечку! не кривдіть мене, бо жаль бере за серце. Я малаб вас забути? Но о чім тут говорити! Прецінь і гадки нема, щоб вам мало стати гірше. Лікар сказав, що незабавом буде вам цілком добре. От ліпше побігну, прикличу кого зі сусідів, бо самій потреба розглянутись по господарстві, а потім подумаєм о обіді.

НИКОЛА: Добре, доню, приклич мені дядька Гринька; у мене маленька орудка до нього.

МАРТА: Не гнівайтесь, батечку, но у мене що на серцю, то і на устах. Чого се дядько Григорій все такий понурий, що нераз начеб ляк брав від нього. Я, правду сказати, боюся їх і неначе відпихає мене від них. А як зачне жалітися на свою біду, то хоть з хати утікай. А жалуватися нема чого Дав Бог майно хороше, найбільше на ціле село; поля, худібку, всього доволі.

НИКОЛА: Ріжні люде суть на світі. В одного така вже вдача: все падькає на біду, хоть біди не зазнав. Такий і мій брат! Но серце у нього золоте! Йому завірив би я не знати що. Іди́ж, доню, іди; най Бог тебе веде!

МАРТА: А вас най чим скорше доведе знову до сил на мою радість і потіху! (відходить).

СЦЕНА II.

(Никола сам.)

Бідна дитина! Ані в гадці їй, що мої години почислені. Так за день або два прийдесь стануги перед суд Божий. Не жаль життя, та жаль її лишати. Бідна забєся журбою над моєю могилою! (по хвили, поважно і тихо) Благословив Ти мене, Боже; майно яке-таке лишитись прийде, та гріш не заступить серця дитині. Хоть не чужі а свої таки приймуть до себе, то все гірка доля сироти. Та вірую я сильно, що Ти о Боже не полишиш сироти моєї. Ти маєш милосердіє над пчілкою малою, пташинкою. Ти заступаєш нераз матір. Тобі передаю я отсю мою, одну дитину! (Входить Григорій.)

СЦЕНА III.

(Никола і Григорій.)

ГРИГОРІЙ: Добрим здоровєм витаю тя брате. Як чуєшся нині? чи полекшало?

НИКОЛА: Дав Бог якось лекше. Сідай Гриню. Щож там коло тебе чувати?

ГРИГОРІЙ: Зле, що раз то гірше! кінці не сходяться якось. Працюю, горюю, та хісна немає; бідуй, горюй до суду віку!

НИКОЛА: Не гніви Бога, Гриню. Таж праця твоя стократно оплачуєсь! Люде називають тебе першим богачем в селі, а я знаю добре, що говорять правду. Не гніви Бога, вдоволяйся тим, що маєш, і не бажай більше!

ГРИГОРІЙ: Люде говорять — кажеш? Не вір! я закленуся чим світ що у мене і сотика нема.

НИКОЛА: Дай спокій, Гриню! така вже твоя вдача. Нераз чув я від тебе то, що і нині чую, і не раз сказав, що тепер скажу: Гриню, здайся на волю божу, не жалкуйся на біду! Но маю я до тебе діло — га хто знає, чи не послідне в тім життю!

ГРИГОРІЙ: Чому послідне? Чи вмирати хочеш? Пожди, смерть не прийде так скоро! Таж лікар...

НИКОЛА: (перериває) Дай спокій лікареви! Для спокою Мартусі сказав він тоє. Бідна дитина! по що її журба має затроювати мої послідні хвилі? Нехай лучше аж по моїй смерти прити-

сне її ціле горе, чей лекше буде 'го знести. Лікар сказав мені, що нема вже для мене ратунку.

ГРИГОРІЙ: Брате мій!

НИКОЛА: Не жаль вмирати: нажився я, і нераз вже, а десять раз кожної днини думав о смерти та і о вічнім спочинку там — за гробом.

Чей зійдуся там знова з небіжкою та пятьми синами-соколами, що один по другім пійшли до ями. Та жаль лиш Мартусі — хто займеся ньою, як мене не стане.

ГРИГОРІЙ: Николо! чи забув ти на мене? чи чужий я тобі може?

НИКОЛА: Ні, Гриню, і на тебе я лиш здаюся. Замкну я очи, будь ти її батьком, не дай їй в обиду. Золоте в ній серце, та розум єще молодий. Прийми її охотно, а Бог заплатить тобі. "За сиротою Бог з калитою" — може сирота принесе ще більше долі до твоєї хати.

ГРИГОРІЙ: Николо! бути може, що Бог хоче взяти тебе з того світа. Та ось **я кленуся тобі хрестом святим,** що для Марти буду більше батьком, як для своїх рідних. Не бійся і за майно; я дбати буду, щоб і його приросло.

НИКОЛА: Майно в мене невеличке. Ти знаєш, що служив я цілий вік та і гадки не мав ніколи, щоб купувати поле. Комуж було ходити ко-

PG

ло нього? Я вічно в лісі, Мартуся не давно, як від землі відросла; по моїй смерти прийдесь їй навіть і ту хату кинути. Но за тос придбав я дещо гроша. Рік за роком, зібралося дванайцять соток то цілий маєток. Тобі віддам все, а ти пильнуй! Єслиби гріш той пропав, Мартуся лишилася-би без крайцара.

(За сценою чути голос писаря: "Еге! еге! господар в дома?").

НИКОЛА: Поглянь-но, брате; хтось кричить на подвірю. Чи не писар се?

СЦЕНА IV.

(Ті самі і писар убраний ніби з панська, а скілько можна найсмішнійше; капелюх подіравлений, одна кишеня вивернена і видно діру, але в ковнірку і краватці!)

ПИСАР: Гм теґо мостерджею! Як ся маєте? Добрий день!

НИКОЛА: Витайте в хату! Щож нового приносите нам, пане писар?

ПИСАР: Еге теґо мостерджею! Зачув, що слабусте; навідати прийшов. (сідає на лаву.)

НИКОЛА: Бог заплать за ласку!

ПИСАР: Так, пане, то обовязок. І письмо каже, що потреба відвідати слабого, накормитись в голодного і жаждущому помочи пити. Ну і якже

теє теґо — вмирати хочете? Не час ще монстерджєю не час!

НИКОЛА: Кому час, а кому ні. Сил нема, вже піддоптався, а тепер.

ПИСАР: Монструджєю! Нема сил — оковитки з перцем; то лік у мене єдиний. Прийде колька — один келішок і як рукою відняло. Болить голова — порційку, монстерджєю; тен теґо аж лекше стане на серцю!

ГРИГОРІЙ: Може і ваша правда. Добре то кажуть: горівка гріє, горівка холодить, але і бродить часами. І ви, пане писар, єслиб менше знались з ньою то можеб менше лиха наводили на громаду.

ПИСАР: Гм, монстерджєю, не чую добре, о що питаєте; але я єсли і випю, то тілько для здоровля. Ну, і не святий чоловік, тен теґо; кому то не трафиться!

НИКОЛА: В саму пору приніс вас Бог до моєї хати. Чоловік вже старий пора би подумати.

ПИСАР: Так, так, ясна річ, пане теґо, тестамент! Так, так, §. 715 устави... гм теґо, ага! — с реґуляції ржек і тестаментуф. О знаю я ха, знаю... Я, імя рек, будучи при здоровім умі...

НИКОЛА: Казати се легко, но вартаби і написати.

ПИСАР: І то добре, в годинах урядових...

НИКОЛА: По що всего того? Напишіть, цілий мій маєток, всього дванайцять соток, за сую моїй дочці...

ПИСАР: Ага, теґо пане, панні Марті! (до с бе) Дванайцять соток: Гм — село можна купит

НИКОЛА: Пишіть, як знаєте, а опікуном ст новлю свого брата Григорія. Йому віддаєте п пір, як буде готове...

ПИСАР: Розумію, тілько еще почислю під параґрафів конта коштів і додатки до конт додаткових.

ГРИГОРІЙ: Що крутиш, Податковський? г село людей дурити!

ПИСАР: Монстерджею, вірте що не кручу. 715 устави... ага зараз... Kreisministerium vo Tabakscommission in Wien дикує конта.

НИКОЛА: О коштах потому: чи ось брат, ч я сам, чи Марта не скривдимо вас.

ПИСАР: О так! шановна і ласкава добродій ка мого монстерджею серця, панна Марта... дл них зроблю все радо, ... ть і дармо.

ГРИГОРІЙ: Дайте спокій з дурною балаканиною. Ідіть пишіть ліпше, то і конта скорше будуть.

ПИСАР: Добре кажете! хотяй можна, як то ка-

же §. 715 устави табулярно-штеплевої, кошта вперед зложити.

ГРИГОРІЙ: Не навіруйтесь, Податковський, бо плюнем на все. Крім вас еще знайдеся, хтоби потрафив написати, що треба.

ПИСАР: Слушна річ, монстерджею. Но чи хто тен теґо напише так як я? До того треба науки, тра права!

ГРИГОРІЙ: Цікавий я дуже, де то ви вивчили того права!

ПИСАР: Якто, монстерджею! Рік був я депендентом у депендента депендентського заступника депендента у нотара. Чи мало практики? Го, го, го, чи одно завіщаннє робив я? Самому ґрафови!!

ГРИГОРІЙ: Іди, іди, Податковський, до міста людей дурити.

ПИСАР: Паис теґо, вже я пішов би, коби лиш теґо : оть на папір і як кажеся... теґо бо мя щось дуже голова і ноги теґо...

ГРИГОРІЙ: Знаю, чого ти пієш! Іди, скажи жидови, нехай дасть на мій кошт твого клятого лікарства. Письмо перед вечером щоб було у мене!

ПИСАР: Що розум, то голова! Слово теґо сказалисьте дуже мудре. Но мені тра теґо утікати; обовязки, служба... Пращайте! (виходить).

НИКОЛА: Славити Бога, що винісся!

ПИСАР: (в дверах). А теґо монстерджі за 6 чи за 8?

ГРИГОРІЙ: Що такого?

ПИСАР: Пане теґо, не знаю за кілько, чи за 8, чи може, щоби більший мало валь 12?

ГРИГОРІЙ: Бог знає, що кажете! го ясно.

ПИСАР: Ніби теґо при писанню тестам при штеплях...

ГРИГОРІЙ: Штемпля тут не треба, чог чете?

ПИСАР: Ніби то... як кажеся... у Ге

ГРИГОРІЙ: Пишіть, як хочете, і у Герш

ПИСАР: Але, пане теґо, не знаю, як вл во сказати; за кілько-би казати дати того а менту?

ГРИГОРІЙ: Щож ви за писар, що не м чорнила?!

ПИСАР: Ха-ха-ха теґо, не о тім атрам мова, що до пера, тілько о тім, що то так для свіження горла!

НИКОЛА: Бодай вас Бог милуває! Єсли о тоє, то пий вже, за кілько сам знаєш, а ско йди з хати.

ПИСАР: Монстерджю слово, що вже йду! Я хотів теґо тілько для точности запитатися, бо то все при свідках після §. 715 устави. (Виходить).

СЦЕНА V.

(Никола і Григорій.)

НИКОЛА. Одну сще річ маю я тобі сказати. Ти знаєш Івана? Сиротою трирічним взяла його моя небіжка за свого, при мені і виріс. Дай Боже всім таких дітей, як той сирота. Нераз я думав, що не треба ліпшого мужа для моєї Мартусі як Іван, та боявся згадувати дочці. Най сама вибирає. Но Бог учув відай мою молитву. Я спізнав, що Іван і Мартуся люблятся сердечно. Бідні! криються перед оком батька; бояться що не дам дочки за приймака, та сироту. Не дасть мені Бог дивитись на щастє моєї дитини, нехай бодай поблагословлю їх ще перед смертю. Іван ставати ще раз має під міру, но його не возьмуть; у нього одна нога коротка. В мясниці пора би їм під вінець стати — як думаєш?

ГРИГОРІЙ: Роби як знаєш; у тебе свій розум, Іван тверезий, поцтивий; мають гроші на початок. Най їх Бог благословить!

СЦЕНА VI.

(Ті і Марта.)

МАРТА: А що, батечку, правда, що навіри-

PG

лось вам на мене ждати? Була би скорше
шла, коби не той писар. Лазить за мною, як
за коровою; все придивляєсь моїм панськи
кам. Тепер вийшов з корчми, пяний як...., та
че мене цілувати в руку. Далаж я йому па
руку, аж му пять пальців видно, а заточив
під пліт Когутихи.

НИКОЛА: Добре так причепі! Най не
пальця між двері, бо звісно притиснуть. (до
горія). Гриню, пійди постарайся, щоб Пода
ський не розтрубів цілому селу о тім, що бул
нами, а потім вернися і уложимо гаразд ці
ло. (Григорій відходить).

СЦЕНА VII.

(Ті самі крім Григорія.)

МАРТА: Давно вже хотіла я тебе, бат
просити: скажи ти тому писареви, щоб пер
раз свого залицяння! От і колись, колиб не
то не була би я поспекалася тої приблуди!

НИКОЛА: Добре, доню; знайду я може
го, що тебе оборонить від того напастника.
тепер приклич мені Івана; і йому не одно т
сказати. (Марта виходить.)

СЦЕНА VIII.

(Никола сам.)

Пішла! Бідна сердечна а чесна моя доня... Слабнуть мої сили, та прецінь вистануть еще на те, щоби запевнити дитині бодай надію щастя. А потім твоя, Отче, да будеть воля свята!

СЦЕНА IX.

(Никола, Іван, Марта.)

ІВАН: Слава Ісусу Христу! (цілує в руку Николу і стає побіч нього, Марта же стає з другої сторони).

НИКОЛА: На віки слава! Щож Іване був ти в лісі!

ІВАН: Всюди гаразд, шкоди нема ніякої. А вам як нині, здужаєте, чи ні, хіба лекше стало?

НИКОЛА: Бог знає, куда веде нас, та що для нас ліпше. Одному дає майно велике, другому біду, одному добрі діти, другому, ось як би мені гіршу дає дитину.

МАРТА: (заломлює з диву руки). Боже! чим же я вас так зобидила? (закриває лице запаскою і отирає сльози).

НИКОЛА: Марто! Іване! не раз ви мене питали, чого я нездужаю. Тепер я вам скажу: Я слабий з гризи, що маю так лиху дочку та так не-

PG

ьдячного наймита. Для вас був я всегда ба
а ви цурались мого серця...

МАРТА: Батечку! що ви кажете?

НИКОЛА: Я щиру правду кажу, Мартус
хотіла укритись перед оком батька, та с
дасться обманути. Ви крилися з тим, що люб
обоє...

ІВАН: Святе ваше слово, свята ваша пр
і критись тут більше з нічим. Я не від нині
лю Марту, і вона, може на погибель свою,
била приймака, та наймита. Я знаю, що
відплатився я вам за добре ваше серце, не
цю годі приказувати. Бог за те свідок, що
наша була чесна і чиста, як сльоза дитин
міг я признатися до неї перед вами, прост
нині я пійду далеко, утікну звідси; чей поле
на чужині.

НИКОЛА: Слухай Іване, і я був сиротою
вчився почитати сирітство. І я виріс на тв
кусню чужого хліба, тому не цураюсь сирот
хочеш йти від мене, втікати? ні, лишись, ли
Одну дочку маю я, а ти мені був за сина
замкне мої очи, як і ти пійдеш? Ні Іване!
любиш Марту, а вона тебе любить — я —
ко дитині моїй! тож нехай вас Бог благосло
Може сиротині буде щастилось за сиротою,
за ньою буде сам Бог з калитою!

ІВАН і МАРТА: (цілують руки Николи) Отче!

НИКОЛА: (тримає їх руки в своїх. Уважати треба, щоби Іван і Марта уставились боком, аби видно було їх лиця і щоби не закривали собою Николи). Так, мої діти! Не діждусь я може вашого получення, то бодай заручу вас обох. Ти Іване, трудись ще рік; до війська тя не возмуть, а по році — до вінця. А тепер (протягає над ними руки) най благословить вас Бог на небі, най дає з роси і води в найдальші покоління! Най цвите в хаті вашій любов і згода, достаток і спокій! Жийте так, як старався я жити, і памятайте на ту послідну може пересторогу вашого батька! Опіці Божій я передаю вас — Бог нехай буде надією вашою — амінь!...

(Завіса падає кінець 1. акту.)

PG

АКТ II.

СЦЕНА I.

Сцена представляє вільну околицю; на середині ке
Кілька дівчат бере воду.

Хор дівчат.

Мов шнурочком чорні брови
Чомся в низ спустили?
Чомся мої карі очи
Сльозами залили?

Болить мене серце важко,
Прийдеся вмирати,
Ой бо хочуть мене конче
За нелюба дати.

Плиньтеж сльози, плиньте пісні,
Тугу заливайте,
Мому серцю молодому
Вбиватись не дайте.

Нехай я ся повеселю,
Під вінець нім стану,
За нелюбом заким скоро
Мов той цвіт не звяну.

ДІВЧИНА I. Диво то дівчатка! якось теп
спів не йде так, як перше. Бувало нераз за
ваєм, аж улиця ходить; а нині — жалься Бо

ДІВЧИНА II. Та кому нині і співати?: Перше бувало, як Мартуся затягне, аж луна йде, а голос як звіночок.

ДІВЧИНА III. Не до співу їй, не до співу! Від коли помер старий Никола, цілком инша стала. До нікого і словечка не скаже, а все плаче і плаче.

ДІВЧИНА II. І чого-ж би се? Таж прецінь жаль минеться, а біди вона чей не знає! Мій татуньо казали, що старий Никола записав її великі гроші. Та і не на чужі пішла руки — всегда до своїх.

ДІВЧИНА I. Дай спокій, волілаб я до пекла стрім головою, як дістатись в хату Гринька. Від коли зістав війтом, то ні совісти в нього ні серця, не дає бідній дівчині спокою; роби і роби аж руки мліють.

ДІВЧИНА II. Та менше о роботу; Марта не лінилась до неї з малку. Но ту єсть щось гіршого. Хіба не чулисьте, що Гринько хоче конче видати Марту за писаря Податковського?

ДІВЧИНА I. Але кажеш! Не вір; мабуть тілько так люде говорять.

ДІВЧИНА II. Люде говорять? Говорять, не говорять, а тілько так єсть. Сама Марта казала то моїй матусі, сама я на власні уха чула, а ти кажеш, що люде тілько так говорять!

ДІВЧІНА І. Алеж хіба Бога в серцю не
Таж небіщик поблагословив її з Іваном!

ДІВЧИНА II. І що з того? як чіпився п
війта, день і ніч не дає спокою. "Віддайте за
не Марту, віддайте!" А бідній дівчині як ос
очи лізе — годі спекатися.

ДІВЧИНА III. А щож з Іваном буде?

ДІВЧИНА І. Бог святий знає! Нині пішо

міста до бранки, хто знає! Катуньо казали, щ
писар з війтом наварять пива, то і з корот
ногою до війська візьмуть.

ДІВЧИНА І. Бідна дівчина! Не дармо то
пісня. (співає.)

Нещасна я сиротина
Без батька, без мати,
Хотять мене молодую
За нелюба дати.

Ліпше мені в землю сиру
Головку зложити,
Як на світі за нелюбом
Дрібні сльози лити.

Чомусь мені, моя мати,
Долю завязала,
Чомусь мене молодую
За нелюба дала?

Радше мені камінь в воду,
Радше най загину,
Як з нелюбом маю жити
Хоть одну годину.

ДІВЧИНА І. Ох лишечкож мої! Заговорились, заспівали, а то вже вечір — треба утікати.

ДІВЧИНА II. Най утікає той, кому спішно; мені не шильно. В мене нема з ким стояти вечером в садку.

ДІВЧИНА І. Ніби то у мене єсть.

ДІВЧИНА III. А я хотьби і хотіла, не мож; садка нема!

ДІВЧИНА II. Ха-ха-ха! бідні ви; а Михайло Балух і Олекса — чого так часто ходять нашою улицею? Їм не туди дорога.

ДІВЧИНА І. Крутяться, ясна річ, бо хотять на тебе надивитися.

ДІВЧИНА II. От видумалась!

ДІВЧИНА III. Певно що видумала, бо вже є такий, що за часто приходить до вас сокиру ладити!

(За сценою чути: "Ганко, Ганко, а бодай тя! та годи!").

ДІВЧАТА. Ой втікаймо, бо ще й бити стануть!

(відходять.)

СЦЕНА II.

МАРТА: входить з противної сторони, переходить по на перед сцени і співає:

У мене чуд очи
Та брови шовкові,
І серце дівоче
І жар в нім любови;

Та очи залила
Гіренька сльоза,
І в серце насіла
Тяженька журба!

Чомуж я так тяжко
Мій вік проклинаю,
Чом серцю так важко,
Чогож я ридаю?

Того я ридаю,
Того я сумна,
Що долі — розмаю
У мене нема.

(По хвили говорить).

О, тяжко співати тоту пісню! Не знала перше. Батеньку мій! Єслиби повстав ти тен гробу і глянув на свою дитину! Чому не г моє серце тоді, як краялось при твоїм гробі? му не залили мене гіркі мої сльози? Кілько

терпіти мусіла вже я бідна! Но все то знесу я, коби лиш позбутися того Податковського! Чи подумалаб я коли, щоб рідний мій дядько неволив мене іти за нього? Таж ти сам батечку, поблагословив мене з Іваном, для чогож люде розлучити нас хотять? Не дай, о Боже, загинути сиротині, змилосердися надімною, бо Ти моя надія послідна! (За сценою чути: "Еге тек-теґо! ходім туди, пане вуйце, при кирници і спічнемо трохи".) Нещасте моє! то йде дядько та єще з писарем. Піду хіба і сховаюсь от там, поки не пійдуть, а потім стану дожидати Івана. (Виходить).

СЦЕНА III.

Григорій і Податковський (виходять з противної сторони).

ГРИГОРІЙ: От тут пристанем, бо втомились дуже ноги. Богу дякувати, що дісталися вже до дому.

ПИСАР: Тим більше, що діло монструджею удалось дуже хорошо. Гм, що розум, пане вуйце, то голова!

ГРИГОРІЙ: Тихше говори, бо і стіни днесь уха мають. Так треба було волоцюзі: не можна добром, лихом зробити.

ПИСАР: Слово, пане, що розум, то голова! Не дармо вас через мене вибрали війтом!

ГРИГОРІЙ: Мовчи, не хочу о тім знати. Я

не пхався на війтівство — самі хотіли: не х
щоб люде говорили, що писар зробив мене вій

ПИСАР: Гм, монстерджею, то нич дивного
тен теґо при виборах писар всегда перша го
писар розписує, писар пане теґо після §.
устави — гм теґо — ага нидемізаційної зб
голоси, пише до самого пана старости, гм —
то самі бачили!

ГРИГОРІЙ: Добре вже добре; но більше н
не чув я того від вас!

ПИСАР: Так то цілком після §. 715 устав
ім теґо. — Но, але мені, якжеж то пане в
добродію, чи не пора би слати за ручниками

ГРИГОРІЙ: Я не бороню; шли собі, куда
чеш.

ПИСАР: Гм теґо, бо я би гадав там, теґо
стерджею там, де серце; я рад бим вашу бр
ницю панну Марту.

ГРИГОРІЙ: Про мене, шли до кого хочеш
тяйби і до Марти. Мені радше як позбудуся
Але всеж совість не позваляє мені віддати ді
ну за тебе.

ПИСАР: Пане начальнику, то єсть образ
нору. Я, наколи оженюся стану найпорядній
на цілу околицю. А по друге, ви знаєте, що
теґо рука руку миє, ви мені поможете в тім
я вам поможу в другім. Ви слухайте мене, а

но надійтеся що зробите грошики і будете тен теґо паном.

ГРИГОРІЙ: Роби як знаєш! Одного лиха збудуся зі села; нійде волоцюга, а на дівчині не богато мені залежить. Тілько з гори кажу, що з її приданого не дістанеш ані крайцаря!

ПИСАР: Якто? прецінь, монстерджею гм теґо, прецінь Марта т. с. моя будуча пані Податковська з Держаковських має тен теґо невеличке придане! Я сам, пане, після §. 715 устави, ага, консумційно-акцизової писав власною рукою..

ГРИГОРІЙ: Знаю я о тім добре. Но еслиби не я не дістав би ти ніколи Марти, а прецінь говориш всегда, що тобі ходить о Марту, а не о гроші!

ПИСАР: То, пане теґо, правда свята, а в раз потреби, після §. 715 устави, гм, не знаю, ага! школьно-копитковей готов я ствердити словом гонору; но але тен теґо нині жена без посагу то — річ неможлива.

ГРИГОРІЙ: Хочеш не хочеш, вибирай!

ПИСАР: Помалу, помалу, монстерджею, до війта війт не піде; говорять: "святий спокою гаразд з тобою!" Монструмджею, чоловік, як я, уряд ник і правник, зваживши тен теґо високе уродженє моє і пане теґо гідність пані з Держаковських

Податковської, мушу урядитися, дім прибр
тисячка то нічо, то баґателя! Но щож, пан
цс, ви нічо не говорите?

ГРИГОРІЙ: На дурниці нема відпові
крейцара не дам!

ПИСАР: Алеж монстерджею, я крейца
хочу. Борони Господи кривдити вас, пан
цс! Але гм теґо, після §. 715 устави ага!
коні, от так на слово 800 і могорич! Но,
ви йти хочете пене війте?

ГРИГОРІЙ: Іду; кажуть, що з пяним і д
не договоришся!

ПИСАР: Монстерджею, єслиби мені хто
важився то сказати, го, го, го! пане, обра
нору цісарського урядника, кримінал, §.71
ле урядник від урядника все прийме, по
тельськи най буде 750 зл.?

ГРИГОРІЙ: Не буде?

ПИСАР: І 700 не буде?

ГРИГОРІЙ: Не буде!

ПИСАР: А 650?

ГРИГОРІЙ: І того не буде!

ПИСАР: А 600 зл. також ні?

ГРИГОРІЙ: А ні!

ПИСАР: Но пане теґо монстерджею, вуйн
теґо, я не розумію! Хоть цілим серцем
панну Марту, але любов без крейцара...

ГРИГОРІЙ: Слухай, Податковський! надоїло мені твоє говорення. Хочеш, бери Марту — я дам тобі 300 злр. приданого хоть знаю, що гріш той піде на горівку.

ПИСАР: О, борони Боже, ніколи! Я чоловік тверезий, міг-бим і медаль дістати за святу мірність. Гм пане теґо, я хотів раз навіть шлюбувати...

ГРИГОРІЙ: (перериває). Так, коли хотіли тебе за горівку нагнати з писарства!

ПИСАР: Ні, слово чести, монстерджею не тоді, а день пізнійше, таки з доброї волі; тілько сгомость сказали, що мене не допустять до присяги. І сама річ, присяга для піяків, а не для людей тверезих! А коли, монстерджею, віддам своє серце панні Держаковській...

ГРИГОРІЙ: Говори "Держанці"! яка там мені панна!!

ПИСАР: Но так, але теґо воно ліпше виглядає! Шляхта-Податковський — Держаковський...

ГРИГОРІЙ: Хочеш, шли за ручниками скорше збудуся клопоту!

ПИСАР: Гм щож маю робити, без страти нема нічого на світі. А сслиби, пане теґо, панна Марта не хотіла... га?

ГРИГОРІЙ: Що? не хотіла! Поки я жию на

світі, в моїй хаті діеся го, що я схочу. І
добрим способом, лихим піде! (Відходить

СЦЕНА IV.

ПИСАР: (сам) Монстерджею, жінка, мо
рок — що кажу? як келішок чистої як ш
фінованої горівки. Гм, буде життє хоть на
ку, а потому... буду ссати дурного війта
стерджею, не дармо казав пан староста:
тковський! ти високо скінчиш!!“ (співає)

Нема над мій стан;
Кожний писар пан!
Пише скарги і контракта,
Письма ріжні, ріжні акта.

Нема над мій стан;
Кожний писар пан!

Єли комісія яка з'їде,
Писар перший всюда піде,
Свідків кличе, призиває,
Перший всюда він буває.

Нема над мій стан;
Кожний писар пан!

А як прийде до виборів,
Він без сварки і роздорів

Все з виборів ся вивяже,
Як кишеня власна скаже.

Нема над мій стан;
Кожний писар пан!

А скінчаться вже вибори,
Там то слава і гонори!
Там тоасти і вівати
Оковитков тра спивати!

Нема над мій стан;
Кожний писар пан!

А конечно як тра вмерти,
То хотів-би я по смерти
Вже з привички і звичаю
За писаря стати в раю.

Нема над мій стан;
Кожний писар пан!

(Співаючи послідні слова виходить).

СЦЕНА V.

МАРТА: (виходить з плачем). О Боже мій, Боже! що прийшлось мені учути? Батеньку ти мій, чи на то лишив ти мене, щоб чужі люде торгувались о мене та за твої гроші? О тяжко, тяжко жити сиротині! — Добру раду радять собі дядь-

ко з писарем, та нич з тої ради! Я радше
ну, як вийду за кого иншого, як за Івася
би вернув він лиш скорше! бо щось дуже
кійно бється моє серце! (співає:)

О Боже великий, о Боже єдиний,
На мене сирітку згадай!
Будь батьком, оніков, бідной сиротини,
В нуталу нещасну не дай.
Споглянь на ті сльози, що вічно вмивав
Сирітські сі очи мої;
Вони то мольбою до тебе взлітають,
Тож радо їх, Отче, прийми!

СЦЕНА VI.

(Марта і Писар, котрий вже в середині співу
ченний Мартою, входить).

ПИСАР: Добрий день, а властиво, гм т
тів я сказати добрий полудень, чи то, як
добрий вечір!

МАРТА: (до себе.) То кара Божа з ти
віком! знову зачне своє залицяннє. Але
йому так, що і ручників йому відхочеся.

ПИСАР: А монстерджею, якто красно
Марта співає! Я з далека почув і тому ве
Тілько така сумна пісня, що мене слово
аж за серце хапнула.

МАРТА: Нехай весільної той співає, к

тело, а мені бідній сирогі лиш сумна пісня судилась!

ПИСАР: Та ніби тен теґо воно добре і посумувати часом. Но суть хвилі, монстерджею, де треба би конче повеселіти!

МАРТА: У мене ті хвилі давно минули!

ПИСАР: Но але, теґо монстерджею, можуть ще повернути. От, якби присватався на примір, тен теґо, як то кажуть, який красний хлопець, гм кров з молоком, а до того...

МАРТА: Ви знаєте, що я вже засватана, тому й не треба мені сватання другого.

ПИСАР: Монстерджею, сватанне — то, як би тен теґо сказати? контракт купна. Поки нема задатку, прийде другий, дасть більше, бере... Монстерджею, як прийде жених красний, в кут з першим!

МАРТА: Та то лиш біда, що не трафиться мені вже другий!

ПИСАР: Не трафиться? О, не журіться! Я монстерджею сам знаю такого, що за вами, панно Марто, дав би собі тен теґо і не знаю що зробити!

МАРТА: Хтож се такий, єсли можна поспитати?

ПИСАР: О! чоловік дуже високо поставлений,

цісарський урядник, гм монстерджею, з
рем від староства за пан-брат, учений, го
а хлопець як ляльочка! А що? правда, а
слухати? Ха-ха-ха, не то, що Іван!

МАРТА: Бути може! Но скажіть, хто с
Може і не бачила краси такої, а може і
він хлопки-сироти!

ПИСАР: Монстерджею, любов, любо
єсть така річ, котра на все забути каже
шляхоцтво і на науку.

МАРТА: Коли годі від вас звідатися
такий, що хоче так велику честь висвід
роті!

ПИСАР: Правда, честь велика! О,
джею, щоби було, єслиби тим женихом
тоє, я сам?

МАРТА: Знала я о тім від першого
слова. І відповідь у мене та сама, яку в
раз чули. Дайте собі освятити оду і в
ся від мене! Не глузуйте над сиротою, бо
покарає; не важтеся слати ручників, бо
тесь ганьби. А будете ще лазити за мною
режіться рук Івана; бо — нещастє ваш

ПИСАР: Так ви кажете? Та так мен
те за то, що я, монстерджею, забув на сво
уряд і шляхоцтво і хотів вам вирядит

честь? Пождіть, монстерджею, пождіть! А Іванови...

(За сценою співає Іван; пісня що раз голоснійша, бо близша).

Я люблю дівчину, хорошу як цвіт:
Їй голос — звіночок, що срібром звенить,
Їй око — то зірка, що сяє в ночи,
В ній брови манячі мов з світлой дуги.
Над гори, смереки, над власний топір,
Я люблю дівчину хорошу від зір;
За голос-звіночок, за чудну їй бров,
Життє би я радо віддати готов!

МАРТА: (до писаря, котрий прислухуєсь пісни но наколи та тихне, хотів би віддалитися). — Пождіть хвилю, пане писар! Скажете зараз Іванови то, що мені на нього сказати хотілисьте.

ПИСАР: Монстерджею, потому теґо; тепер нема коли! У мене обовязок! (Оглядаєсь на всі боки; узрівши Івана уходить).

СЦЕНА VII.

(Марта, Іван).

МАРТА: Прецінь діждалася я тебе! Кілько сльоз перелила я нині! як тяжко було цілий день на серцю. Но дякувати Богу, ти вже вернув. От так Іване! най сповняться слова батенька нашо-

го. Поберемся, хоть дядько вередує. Най там
че, лишім йому всі гроші; дасть Бог милосер
голодом не помремо. Но чогож ти такий сум
Іване?

ІВАН: Ти не гадаєш навіть, які чорні х
повисли надімною. Так! час тобі вінчатись,
не зі мною!...

МАРТА: Іване! що се ти кажеш?

ІВАН: Марто! не судилось нам жити у ку
мене взяли до війська...

МАРТА: Матінко Божа! (кидаєсь до ньо
Скажи, чи правду ти кажеш?

ІВАН: Так чисту правду, як Бог на небі.
дядько і писар хотілись позбути знайди з сел
і позбулись! Не плач, Марто, не вбивайся,
була воля Божа! Хто знає, чи булаби ти ща
ва за мною. Я піду, забудь мене, подай дру
ручники, а будеш щаслива!

МАРТА: (відходить від нього). І ти се мені
жеш? Ти, щось мені клявся разів тілько? А
пер відпихаєш від себе?

ІВАН: О ні! я все однакий. Но біль і горе
забило мою душу, я нещасливий на віки! На
мені дивитись еще на твоє нещасте? Марто, зн
я піду, але поки життя мого, то тебе не заб

МАРТА: (бере його за руку). Іване! глян

небо: там високо той, котрий поблагословив нас на віки. Тоді сказала я, що твоєю всегда буду, і притім останусь! Я клянусь Богом святим, що буду твоєю або — ніч... Не зійдемся тут, зійдемся в небі. А лишатись мені в селі, нема чого. Ідеш ти з села, і я піду. Як знаєш, на третім селі живе моя тітка, сестра небішки мами. Кілька разів переказувала вона, щобим перейшла до ньої. Вона хоч і богата, але серце має добре. Сама вона живе, пійду там, а може лекше буде переносити горе — і ждати на тебе!... Тої ще ночи покину село, втечу — може щаслившою поверну до нього! А тепер... (співає):

Пращай, село ти рідне,
Ти щасте, ти мій рай;
Тобі я шлю в послідне
Пращай, пращай, пращай!

ІВАН: (співає):

Пращай моя хатино,
Де глянув я на світ,
Заким тебе покину.

(Разом співають).

А Ти, о Боже, Боже наш,
Могучий і єдиний,
Зійтися тут нам знову даш

В щаслившій чей годині.

Молитва наша в небо там,
Несеся сиротою:
Однак ми вірим, що ко нам
Прийдеш Ти з калитою.

Колиж получить знов нас тут,
Надійне щастє гоже,
То вдячні серця все будуть
Імя хвалити Боже!

(Кінець акту другого).

АКТ III.

(Сцена представляє роздорожже за селом; на роздоро
хрест. Можна також представити тоту саму сцену, і
попереднім акті, але в такім разі вже в другім акті му
бути хрест на виднім місци).

СЦЕНА I.

КОСАРІ з косами стоять на переді сцени і співа

Дзень косами, дзень та дзень,
Пок ще сяє божий день,
Пок ще руки не помліли,
Пок ще коси не ступіли.
Хоть поллєся піт з чола,
Нуже дружно до діла!

Дзень косами, дзень та дзень,
Пок ще сяє божий день;
Нуж до труда клепмо коси,
Кладім збіже у покоси;
А як нивки лиш діжнем,
Вінець славний увієм!

Самоспів:

Бо на світі так буває:
Кожне діло ся вінчає,
Кожний труд ся оплатить,
Лиш охочо, браття, жніть!

Всі:

Тож жнім,
Тож жнім,
У коси звенім!

Нуж до труда клепмо коси,
Кладім збіже у покоси:
Бо на світі так буває:
Кожне діло ся вінчає,
Кожний труд ся оплатить,
Лиш охочо, браття, жніть!

Тож жнім,
Тож жнім,
У коси звенім!

1. КОСАР: Дав Бог діждатися жнив, славити

Його за тоє! Ось день за днем: мине літо
не осінь. Скількож то разів ставав я з кос
ниві, а де поділися ті часи? Так то і з житт
шим: прийде осінь, зима — бувай здоров!.
і старий Никола Держак: два роки тому
ще тримався просто, нараз підтяв косою —
пропало...

II. КОСАР: Помяни Господи його душу!
сний був чоловік! Шукай на сто миль, не
деш такого другого. Алеж бідна його Марта
з великої видно вигоди покинула вона на
війта та пішла зі села. Шкода дівчини!

III. КОСАР: Не бійся! Добре не попсуєс
скоро. Але більша шкода Івана; ні з того ні
вого до війська іди. Видно, щось то воно му
бути!

II. КОСАР: Та щож могло би бути? Ціла с
ва писарева! Захотілось пяниці сватати Ма
та нуж — позбутись Івана!

I. КОСАР: Але за Мартою так жаль бере
ловіка! А до того тепер доперва вона бідна:
пропав, сама одна без роду, без всього.

III. КОСАР: Що, кажете, гріш пропав?

I. КОСАР: До чиста! як горіла тамтого ти
хата Гринька, годі було де що вратувати. Гр
ко боявся гроша дати на чужі руки, боявся
скрини ховати; звичайно ріжно буває, то і

мав гроші за образом. В огни годі було знати що хапати, і — все погоріло. Марта зістала без гроша; а і Гринько добре не вийшов.

II. КОСАР: Що, не добре! Хата, стодола, збіже, все заасекуроване; побудує хороми, а не будинки. Тілько складав старий Никола! Бувало ночи не доспить, гріш в скриню ховає: а ту припадок тай годі.

III. КОСАР: Еть, заговорились, а пора йти дальше! Сонце вже високо; скорше зачнеш, скорше скінчиш.

I. КОСАР: Ваше слово, ваша правда! Хоїм! (Виходять).

СЦЕНА II.

(З другої сторони надходять: Григорій, Лесь, Тимко, Ілько).

ГРИГОРІЙ: Вже сонце високо стануло. Сини мої! А ж тут підвів я вас, а звідси перед вами три дороги — для кожного инша. Ідіть в світ мої сини; трудіться, працюйте, добивайтесь долі!

ЛЕСЬ: Батьку, позволь промовити слівце та запитати, чи не ліпше таки булоб лишитися нам при тобі? По що йти в світ та лишати все, що так миле серцю?

ІЛЬКО: Правда твоя, брате! жаль йти в чужий світ, коли привик чоловік до своїх. А і в до-

ма що десять рук то не чотири. Не дав Бо
нути до тепер, і дальше не дасть.

ТИМКО: Та і долі шукати — не так то
Не один шукав, питав, та не допитався д
більше. Може і нам котрому місто долі піш
сиру могилу. Все ліпше було би лягчи мел
їми.

ГРИГОРІЙ: Діти мої! Правда, жаль ба
пускати вас в світ широкий, та мусить так
Хоть прийшов огонь допуст тяжкий, хоть в
горіло, лишилась кервава праця, яку для в
вав я. Ось тепер пускаю вас світом: ідіть пр
те на свій хліб! Я даю вам на початок гріш
ний, кожному даю по триста золотих. Одна
речіть мені, що з гроша гого не видасьте ані
цара дармо, що будете горювати, як я горо
бився і добивався кусня хліба.

ІЛЬКО: Отче! ти змалку учив нас ща
будь певний, що праці твоєї не промарнує

ГРИГОРІЙ: Добре, діти, а тепер ідіть! З
роки на тім місци, як нині, скоро світ я
на вас. Ту зійдемся і кожний розкаже як і де
шов свою долю. (Дає кожному гроші; підход
Тимка).

ТИМКО: Батьку! возміть ті гроші, а я ли
при вас. Що по грошах дитини, як нема

материнського, нема серця батька рідного? Хто вас підпоможе, хто утре сльози ваші? Батьку, возьми той гріш, а не вбивай серця; дай остатись при тобі!

ГРИГОРІЙ: Сину мій твоє слово крає душу! Але так мусить бути, а то під угрозою утрати благословенства мого. Я кажу вам, діти мої, ідіть! А я зі старою матірю трудитись буду; зачну від початку може єще придбаю. Може котрому з вас не дасть Бог щастя, то єще знайдеся кусень хліба. Я не пращаюся з вами, час як день пр - мине, зійдемся знову.

ЛЕСЬ: Ідемо, батьку, та ще раз глянем на село рідне. Хто знає, чи всі ми вернемо тутка!

Спів:

Голубко-нене, ти синів
Хрести в далекий путь;
Щоб Бог щасливо їх довів,
Благати не забудь!

Барвінку-рути під вікном
В городци ти посій;
Зроси слезов і власним тхом
Що рана 'го огрій !

Єсли зійде барвінок той,
Синів з дороги жди;

Єсли же ні, то в упокой
Їх душу помяни!

ГРИГОРІЙ: Годі, діти завдавати туги сер
Ідіть! час не довгий, вернете еще домів; Бог
скав! А гріш шануйте! Памятайте, що про
би я дитину, що не уміє пошанувати керва
батька. Три дороги перед вами; вибирайте к
ний тоту, яка близша його щастю! (Сини від
дять).

СЦЕНА III.

(Григорій сам).

Не так пращати би ся батькови з дітьми!
прецінь якась сила гонить мене; я сам не зн
куда повернутися. Добре, що вони пішли! Мож
далека від грошей тих полекшає на серцю. Де
і ніч не маю спокою. Микола все стоїть на оча
Не я винен — дурна дівка сама занапасти
свою долю. А гріш... проч від мене, лиха гадк
не муч мене! (задумуєсь). Вони пішли і не зн
ють який гріш понесли з собою. Той огонь!... Тя
жко мені, а прецінь так мусіло бути. Сталос
пропало; а ти, маро, зникай з очей! (Задумуєс
хвиля павзи). Чогось мені тяжко, щось давит
душно... Ні хвилі спокою... Га! знову? що се? чи
я дитина? чи розуму нема вже у мене? Чого бо

яне і? ніхто не дізнаєсь! Ніхто? а сей хрест, на нім Бог; Він все знає! Я помолюсь, відпокутую, відпрошу на старість. Не для себе я зробив, а для них, для дітей моїх. (За сценою: Еге, монстерджею, шукав я вас шукав!) Яка мара його тут несе? Правда, йому належиться юдин гріш! Най бере, дорожитись не стану; най бере все, та лиш най кидає село, най іде може полекшає!

СЦЕНА IV.

(Григорій, Писар).

ПИСАР: Синів, пане теґо, виправили? гм! Чувєм, жінка мені казала; добре, пане дзєю, добре!

ГРИГОРІЙ: Слухай Податковський! скажи, на що вліз ти мені в дорогу? Не знав я тебе, а був чоловіком а тепер?...

ПИСАР: Гм тес, монструмджею; як той каже, хотіли казати инакше! Не знали мене, чоловіком були; бо, пане теґо, чоловік без гроша, слово пане, і дудка не варта. А тепер, коли всього повно, хто, монстерджею, зробив вас паном, як не Податковський?

ГРИГОРІЙ: (пристрасно). Слухай, я обіцяв тобі сотку; не одну, а дві, три, дам тобі, покинь лиш село то. Іди в світ, та не вертай більше.

ПИСАР: Гм, монстерджею, розумне сло
би теґо три сотці! Я і без того хотів пус
де инше, бо по правді сказавши, не варт
татися з мужиками дур... хотів сказати не
тними. Але все...

ГРИГОРИЙ: (перериває) Податковськ
іти мусиш! Скілько разів спогляну на тебе
проливаєся в мені!

ПИСАР: Гм, звичайно, великі особи
звикло слабі нерви. Але для вас, пане війт
тов я піти; і так час аванзувати, теґо те
до золотого коніра! Тілько, гроники, гро

ГРИГОРИЙ: Гроші дістанеш; іди, а мов
камінь. Но еще одно діло: Напиши до М
опиши все — огонь; скажи, що гроші зг
що я зійшов на діда. Най тепер віддасся за
на; обоє рівні! А по гроші прийди вечером
все, лиш іди із села, і не приходи більше.
ходить.).

СЦЕНА V

(Писар сам).

Дурний хлоп; пару соток і такі комедії
ти! Тра ту стеречися, монстерджею; ноґі за
і в ноги, пане теґо! Добре говорив мені мій о
не вдавайся з хлопами! Але три сотці теґо

не аби-який! Монстерджею, треба таки пійти де-та вже оженитися. Тепер, поки чоловік молодий, то еще як тако, а потому? На старість зле самому, без жінки, без дітей. Але, панє, добре братися до діла, щоби повелося відразу! Варта би може подумати та перебратися більше по сальоновому. (Оглядаєся). Капелюх? ні, добрий, чорний, еще уйде! Гм! підшевка? на підшевку ніхто не дивиться! Фрак? ее! хороший, пан лісничий певно лішного не має. Гм панталони? трошки коротки; се можна до чобіт! Ага правда, що чобіт не маю, монстерджею, діра? можна залатати! Що то панталони? Коби в серцю молодість та краса в лици! Але тілько ніс шось надто червоний! але то нічого. Не дивуйтесь дівчата; то з праці, з ночей недоспаних, з науки панє, з науки Дурна Марта, не було то шануватись? Але! але! гм! може удасться. Що то писати? Піду сам, розкажу; а нуж зміркує письмо носом, та і піде за мене? А тоді його, дурний хлоп дасть половину поля і гроша дасть — знаємся на тім! Нагабаюсь! А як не схоче? То панє до сто кроть тисяч келішків рафінованої і нерафінованої шпаґатівки, най собі!! Шляхцянок не мало в світі! Ну женитись — то женитись!

Жень сєн Ясю, жень сєн жень,
Не одкладай з дня на дзєнь!...

СЦЕНА VI.

(Писар, дівчата надходять).

ДІВЧИНА I. А що вам, пане писар, та
за селом і співаєте?

ДІВЧИНА II. Видно еще від вчера т
селі! Певно писали цілий час, та не мал
кластися спати.

ДІВЧИНА III. От, потанцювали би де

ПИСАР: Слухайте, дівчата! скажу вам
ну. Будемо мали весілле!

ДІВЧИНА I. Ох, і чіс-ж се?

ПИСАР: Згадайте? чіс?

ДІВЧИНА II. Певно сліпої Ганки з
Андрухом!

ПИСАР: Ха, ха, ха! не вгадали теґо, н
дали!

ДІВЧИНА I. Але де то весілле, чи в се
де у панів?

ПИСАР: Монстерджсю, певно що у пані

ДІВЧИНА III. То хіба пана лісничого пан
ця іде замуж?

ПИСАР: Гм, лісничий — що мені за пан

ДІВЧИНА II. Вжеж як не там то певно п
з двора жениться!

ПИСАР: Не вгадали; весілле велике в
великого пана!

ДІВЧИНА III. То хіба де у якого пана?

ПИСАР: А так, у дуже ясного. Но згадайте!

ДІВЧИНА I. Хочете, скажіть, а самі вже не вгадаєм.

ПИСАР: Но то вже вам скажу. Жениться велика особа, урядник пан Податковський!

ДІВЧАТА: Ха, ха, ха, ха!

ПИСАР: Монстерджею, чоґож ту сміятися?

ДІВЧИНА II. Та як не сміятися з такого ясного паньства?

ДІВЧИНА I. А хтож тоґа, що йде за вас?

ДІВЧИНА II. Чи не баба Варвара, що їй трийцять літ тому помер другий чоловік?

ПИСАР: Го го го! панна як мальована! як писанка !Красна буде пара!!

ДІВЧИНА I. А що красна, то вже красна!..

ПИСАР: Пане, хлопець хороший, молодий! Кожна з вас пішла-би за мене з замкненими очима. Може неправда що? (співає).

Зле на світі сиротині
Одиноко жити;
Піду хіба причепурусь
Та станусь женити.

В мене жупан, камізоля,
Шаравари красні;

В мене брови, в мене очи
Мов ті зірки ясні.

Хор дівчат:

Оженися, пане писар!
Буде славна пара,
Пан урядник Податковський
І сліпа Варвара.

Писар:

Чи Варварка чи Одарка,
Коби лишень була парка;
Коб не хлопка, але паня,
Погуляєм аж до раня.

А котра мені за дружку, а за світилничку? всі хочете? Ні — не можна.

ДІВЧИНА І. Не простим дівкам бути за д жку ясній пані! Де инше світилки шукайте!! (В ходять).

СЦЕНА VII.

(Писар сам).

А що, не моторний хлопець? Хоть дивись цілуй, Ха ха ха!!

(Завіса спадає; кінець акту третього).

АКТ IV.

(Сцена представляє хату Єлени, пізнати великий достаток).

СЦЕНА I.

МАРТА (сама).

Три роки минуло вже від часу, як покинула я село своє — три роки тяжкого горя та туги! Скілько сліз полила я бідна! Скілько журби! Три роки минає, як нема ні звістки від нього! Може бути, що давно вже землиця покрила його очи, то не перечуло того моє бідне серце. О Матінко свята, верни його на мою радість, на мою потіху! — (Плаче).

СЦЕНА II.

(Марта, Єлена).

ЄЛЕНА: Що се, Марто? чогож знову плачеш дівчино?

МАРТА: Простіть, тіточко, но я сама не знаю, звідки сльоза за сльозою пливе з очий моїх. І журби мені ніякої; при вас, лекше серцю як при своїй рідній, а все таки чогось жалко.

ЄЛЕНА: Тобі важко, дитинко? Може жаль за селом, до своїх.

МАРТА: До своїх? О ні, тітко, ви знаєте, що в моїм селі нема ні одної душі щирої для мене!

Там лиш на цвинтарі могила мого батька т
мами — ах хотіла би я еще раз побачити,
плакати над ними та подивитись на ту хат
лісі, де я зросла та була колись щасливою. Б
ше нич не тягне мене до села!

ЄЛЕНА: Слухай, Марто! Скажи, чи не б
я тобі як мов би мати рідна?

МАРТА: Так! не зазнала я, що то рідна не
ка, та при вас дізналася про тото щасте. Ви п
пяли бідну сироту і були її матірю; нехай же
Бог надгородить за святе ваше серце!

ЄЛЕНА: Марто, а прецінь ти криєш щось
редімною! Твоє серце, дитино, неспокійне: й
давить якась журба, і ти хочеш утаїти тоє пе
моїм оком. Дитино, ти пожалуєш того! Нераз
ма не знайдеш відради, а не дасть тобі її д
гий; лиш скриватися зі всім — то годі. Се
потребує виговоритися тоді йому полекшає.
мені, я тілько літ вже жию на світі і не одну ж
бу перебула.

МАРТА: Простіть сироті, єсли може чим
вгодила. Но вірте, на моїм серцю нема иншої ж
би, крім тої, за яку ви добре знаєте. Вже т
роки минає, як не маю жадної звістки....

ЄЛЕНА: Від Івана? Не журися, Марто! Б
поверне його здоровим. Боснія — край далек
не так легко писати. Але не бійся дитинко,

верне; будете єще у купці щасливі, маєте красний гріш.

МАРТА: Тіточко! я радо віддалаби весь гріш, щоби лишень Іван вернув. Та бо і гроші ті не мало завдають мені журби. В чужих руках ріжно може бути; а єслиби осталася я без крейцара, хто знає, чи Іван не відцуравбися сироти без даху і кусня хліба?

ЄЛЕНА: Чи так мало віриш його любові?

МАРТА: О ні, він мене любить я знаю; він за мене готов і в огонь пійти. Але я сама не мала би сили завязати його вік, зробити нещасливим на ціле життє.

ЄЛЕНА: І тут не мудра твоя журба! — Гріш твій не пропаде так легко: таж твій дядько не мусить бути так лихим чоловіком, як тобі видаєся. Єсли хотів тебе віддати за писаря якогось, то певно з засліплення; може гадав, що так забезпечить своє щастє і зробить тебе панею. Я в тім не бачу нічо великого, що не хотів більше дати, на початок, як 500 зл. Мав розум! єсли би пропав гріш перший, лишилобися єще щось для тебе. Прецінь знаєш, що на селі не дуже питають за любов — дівчина іде там, де скажуть, де більше майна; тому не дивно, що і з тобою так хотіли зробити. Перетерпи єще, вернеся Іван, все мине. Витревай єще при мені, я на тебе не забу-

ду. Ти заходилася коло мене, позволь мені бу
матерію для тебе!

МАРТА: (цілує в руку) О тітко ви втихом
рили моє серце! Най матінка моя, котрої я
знала, і батько там в небі вимолять для вас
чну плату!

(За сценою чути голос Податковського.) Г
тен теґо, чи тут мешкає пані Єлена Задорожн

ЄЛЕНА: Маєш, певно щось зі суду. (йде
дверей і відчиняє). Тутки, тутки!

СЦЕНА III.

(Ті самі). ПОДАТКОВСЬКИЙ.

ПИСАР: (вирост до Марти). Тен теґо, пан
Марто, прецінь, монстерджєю, маю то щастє, г
як то кажуть, після § 715 повитати... (побачи
ши Єлену) а!! то певно тітка. Маю честь, мо
стерджєю, представитись: єсьм Ян; панє теґо п
сля §. 715 як кажеся, Податковський, депенден
у депендента нотаріяльного, панє теґо післ
§. 715 устави, гм, ага, бувший актуальний діє
таріюш староства.

ЄЛЕНА: Е що там морочите! Чула вже о ва
і много і ріжно.

ПИСАР: То річ ясна: моя слава яко прав
ника і монстерджєю бувшого актуального дієтар
в старостві єсть після §.714 широко звісна.

МАРТА: Но щож привело вас так далеко і як трафили ви до мене?

ПИСАР: Як, монстерджєю, після §. 715 трафив? Гм, панно Марто, теґо, серце, за вибаченнєм пані тітки добродійки, серце моє вело після §. 714! На крилах літав я, щоби тен теґо поклонитися і уцілувати ручки панни Марти!

МАРТА: Не забувайтесь пане писар! Ви може забули, як тяжко прийшлося вам тоді при керниці спокутувати за ваші цілунки? Здаєсь, що цілий тиждень було єще знати пять пальців на лици!

ПИСАР: (до себе). Овва! горда як перше а ту єще тота стара, пане, псує інтерес! (голосно) Панна Марта здаєсь теґо забулася; то був певно мій старший брат, котрий пане теґо помер шість років тому!

МАРТА: Бути може! тілько, що мусів хіба з гробу встати; бо ледво три роки минуло, як відівчила і його залицянок поганих. Але рада-би я знати, що за відомість приносите ви мені; бо для побачення моїх рук не занесло би вас здаєсь серце так далеко!

ПИСАР: Дві сумні новини приношу, пане теґо; але і вони можуть після §.715 монстерджєю змінитися в радість.

МАРТА: Що такого, кажіть, ради Бога.

ПИСАР: Гм, аж жаль бере за серце сказа
вам правду; але гм-що треба, то і треба! Об
вязок, го-го! обовязок після §. 715.

ЄЛЕНА: Не говоріть, не тревожіть нас! Д
віться на Марту: ваше безпотрібне говоренне
биває її!!

ПИСАР: (скоро). За вибаченнєм пані тіт
добродійки, хотівєм сказати, дядько панни Ма
ти погорів до чиста, а при тім, пане теґо, пог
ріли всі гроші панни Марти!

МАРТА: О мій Боже, за що мене так кар
єш?! (плаче).

ПИСАР: (до себе). Ого, половина діла уж
готова.

ЄЛЕНА: Божа воля Марто! не вбивайся,
плач, дитинко! (до писаря). Но щож дальше ска
зати єще маєте, пане писар?

ПИСАР: Правдиво, друга річ, монстерджєю н
велика! слово гонору і говорити не варта! От
теґо пане, прийшло письмо зі суду, що той во
лоцюга Іван, що служив колись в батька панн
Марти, помер при війську в Боснії.

МАРТА: Іван!! (Плаче).

ПИСАР: Не велика, слово теґо, шкода! Хло
— всегда хлопом!

МАРТА: О, біднаж моя головко! хто займеся мною? Хто помилує бідну, опущену?...

ПИСАР: (до себе(. Тепер пора кувати залізо поки горяче. (голосно). Панно Марто! тен тего, нещасте се не велике, еслиби, монстерджею, я забуваючи на давне, пане після §. 715, поводуючися серцем, сам офірував руку панні Марті! Гм, зараз знайшлабися поміч і опіка? А що? чи не слушне моє слово?

МАРТА: Що, підлий чоловіче! ти смієш так відзиватись до мене? Проч мені з очей!!

ПИСАР: Поволи, пане теґо! Не досить, що я урядник, хочу ущасливити вас, хлопку, пане теґо, то еще мене шкалювати? А параґраф 715 уставн касаційної що? Вже упали крилонька! доки були гроші, то еще; а тепер нема чого дутися!

ЄЛЕНА: Мовчіть! Вже давно повинна би я казати вам іти за двері, та з мого дому еще ніхто покривджений не пійшов. Тож послухайте! Ти, Марто не печалися! Через три роки була ти доброю дитиною для мене. Я сама — у мене нема нікого. Еще перед літами записала я сю хату мою і поле на церков; в хаті буде братська читальня і дохід з читальні і дохід з поля пійде в половині на молитви за мою грішну душу, а в половині на підмогу бідним громадянам. Та кромі

того є єще покладний гріш. І з нього куплю те
тоту хату, в котрій ти родилася, а котру пан пр
дати хоче і зложу завтра в касі в місті для те
дванайцять соток яко віно. — Чулисьте па
писар?

МАРТА: О ті ко, як же ви добрі для мене.
не зможу вам вивдячитися, ні! І сказати го
що серце чує.

ПИСАР: (до себе). Маєш теґо, стара чар
ниця! попсувала діло!

МАРТА: Но що мені з майна, коли вже не
на світі Івана? Для нього я жила, він був по
хою, надією моєю, він всім...

ПИСАР: (до себе). Маєш, єще згадує то
хлопа! Дурна дівка! має гроші, не піти за п
на, а за хлопом плаче. Гм пане, смаруй хло
смаруй, а хлоп хлопом!

ЄЛЕНА: Не побивайся Марто! річ єще не не
на.

ПИСАР: (до себе). Треба гонор ратувати,
бодай на перекір їй зроблю. Потім ноги за по
і смали дальше — тут не для тебе партії! (го
сно) Пані тітко добродійко, монстерджсю, со
се річчю певною, що сей драб Іван...

ЄЛЕНА: Хто позволяє вам, говорити так о ч
сних людях?

МАРТА: (крізь сльози). Не судіть всіх своєю мірою! За одного Івана не дав би ніхто десять Податковських...

ЄЛЕНА: Говоріть, що знаєте, бо...

ПИСАР: Слово теґо, після 715 прийшло письмо зі суду, що той, порядний чоловік, що був за наймита у вітця панни Марти, умер в Боснії. Слово пане, що на смерть умер!

ЄЛЕНА: Но Марто, єсли вірити можно його словам, треба здатися на волю Божу! не плач, дитино, не побивайся: Бог тя потішить !Ти єще молода, жаль минеся, забудеш.

Марта: О ні! Не забуду я ніколи! Скоріпе згину, як хоть на хвилю позабуду на нього, на його любов. Ми клялися собі на вірність і любов до смерти. Не діждався побачити мене єще раз; буду я ждати, доки не зійдемося знову на тамтім світі (плаче).

ПИСАР: (до себе). Най напсує собі крови! Молоде дурне! поплаче забуде, піде за муж за другого. Не хоче мене, най на злість і він її не має. Ось тобі за твої пальчики!

ЄЛЕНА: Потішся, Марто! сльози не принесуть нічого. Віддайся воли Божій; не забудь, що Він батько і потішитель.

СЦЕНА IV.

(Ті самі і листонош.)

ЛИСТОНОШ: Слава Ісусу Христу! Маєте пи
сьмо, казали пані почмайстрова, що то аж з Бо
снії. (виходить).

СЦЕНА V.

(Ті самі крім листоноша).

ПИСАР: (до себе.) Маєш монстерджейку
(цофаєся до дверей).

МАРТА: (взяла письмо від листоноша і пиль
но глядить на напись). Тіточко — сеж до мене —
то певно звістка о смерти Івана!

ПИСАР: (до себе.) Дав-бим на службу бож
цілого ринського, щоби так було!

ЄЛЕНА: (бере лист відчиняє, читає потім)
Марто! Іван жиє і леда день верне!

ПИСАР: (до себе). Бодай тя що зле, то зле
(хильцем виходить).

МАРТА: (падає на коліна). О Боже! слава То
бі, слава, що не покинув Ти сироти, що змило
сердився над ньою! (Закриває лице руками, по
хвили встає). А і вам най Бог заплатить за зві
стку щасливу та за ваше добре серце! Но читай
те, читйте! Кожне слово з того листу — то над

города за всі мої сльози, які я виплакала. По стілько днях сумних полекшало мені на серцю.

ЄЛЕНА: Поволи! за велика радість могла би тобі зашкодити. Пожди до завтра!

Марта: О змилосердіться! Кожна хвиля убивала би мене. Читайте, на милість Бога читайте!

ЄЛЕНА: Добре, Марто!

Дорога Марто!

Три роки минуло, як полишив я тебе, та до того часу не міг переслати вістки за себе, бо я не знав, де ти перебуваєш. Доперва камрати, котрі вже вернули до дому, донесли мені, що ти жиєш, і де маю вислати письмо. Марто, чи не забула ти на ту послідну нашу встрічу при керници, та на обітницю нашу? Бо я свідчуся Богом, не забув на ту хвилю! Був я в битві, раз, другий і третий; кулі роїлися коло мене, но жадна не діткнулася мене, видно твоя молитва мене охоронила! Я став старшим і дістав медаль, научився читати і писати та не тішить мене то; я хотів би злетіти до наших гір, до села, до тебе! І тут гори, та инакше тут як у нас! А тепер, Марто, молю тя, на чім світ стоїть, напиши, чи не забула ти на мене? О еслиби так було не крий мені правди, щоб не вертав я більше до краю а вертати маю леда день. Тут молити буду Бога.

щоби кулька скорше втихомирила серце. Я к
вяжу тебе до себе; єсли доля твоя веде тебе д
инше, най Бог тя благословить! Чекаю твого пи
сьма, і прошу: моли Бога, щоби вернув Він мен
до краю, щоби злучив нас на віки!

Твій Іван.

От і все! Сповнилося, що благословені ті, кот
плачуть, і друге, що за сиротою Бог з калитою
Іванови треба відповісти і ждати його поворот
Знаєш, Марто? Я знала від кількох днів о ті
що твоє майно згоріло, тому і не перечу слів т
го приблуди писаря. Бог вас сполучить і пот
шить, а я і дальше буду о вас памятала. От і всі
наука що за сиротою стоїть сам..

МАРТА: (перериває). Бог милосердний, котрі
прийме щоденні молитви, які двоє упасливл
них двоє спріт заносити все буде за ваше зд
ровлє!

(Завіса спадає, кінець акту четвертого).

АКТ V.

(Сцена як в акті третім.).

СЦЕНА I.

(Ілько з торбами, як дід жебрущий співає).

В щасливий час витаю вас,
О гори о верхи!
До вас іду і вам несу
Чувства святой любви.

Хотяй судьба гонила мя,
І торбу світ мні дав,
Я із за сліз до гір ся ніс,
І серцем тут взлітав.

До гір, верхів, смерек, лісів
Злетіти рад я був,
Щоб серед них, тих гір моїх
На віки тут уснув.

Не таким вернути гадав я до села рідного! Ледви років три як кинув я його — гадав, що верну богатий, щасливий; блукався світами, шукав долі, та знайшов її в борбі та в кию жебрачім. Таким вертаю до дому!! І вони прийдуть — либонь щасливі, може і відцураються бідного сурвака, та не глянуть на ту торбу. Боже, змилосер-

дися надімною! А прецінь я трудився, я бився на всі боки; не щадив рук, не велось, моя праця щезала, никла. Я дідом, але на серцю мені легко, супокійно; лиш важко дивитися на ті ниви, на село то, на верхи розлогі, де прожив я літ тілько. Ось іде якийсь дід жебручий, може із села; поспитаю за батька за матір; чи прийдесь єще упасти до їх ніг, чи може земля покрила вже їх кости!!

СЦЕНА II.

(Лесь, Ілько входить як дід жебручий).

ЛЕСЬ: Слава Ісусу Христу!

ІЛЬКО: Слава на віки!

ЛЕСЬ: Скажіть, дідусю, що чувати тут в селі? Хто війтом тут у вас, чи знаєте?

ІЛЬКО: Не знаю! Давнійше знав я се село, та довший час не був вже тут; тепер вертаю, та рад би дійти, бо село се моє рідне.

ЛЕСЬ: (до себе). Боже, як подібний він до Ілька! (голосно). Як-то ви родом з села того? Колиж кинули його?

ІЛЬКО: Недавно; ледви три роки минають як трьох братів вийшло нас з села.

ЛЕСЬ: Ільку! чи не пізнаєш мене? Се я Лесь!

ІЛЬКО: Брате, Бог з тобою! (Падають собі

в обійми, хвиля мовчання). Не весела наша стріча! Я гадав, що лишень мене діткнула рука божа; та бачу, що і тобі не щастилося. Не судилась доля! Тяжко подумати о тім, як прийдеться встрітити з батьком. Чи повірить він словам.

ЛЕСЬ: Видно, Бог хотів нас покарати! Я трудився, робив, що міг — не було хісна з мого труду. Лихі люде забрали весь гріш; прийшла слабість довга, тяжка, по ній лишилася торба. — Тому приношу тут то, що придбав; най діеся воля небес!

СЦЕНА III.

(Ті самі: Тимко і проводир).

ПРОВОДИР: Ось і хрест, дідусю! а в долині село видно!

ТИМКО: Добре дитино; підведи мене до хреста, най клякну та помолюся! три роки тому — бачив я його еще а нині.... (Клякає під хрестом і молиться.).

ІЛЬКО: Се він, се Тимко! Брате, чи то сон, чи на правду на кожнім з нас сакви?

ЛЕСЬ: Тихо, брате! не перебивай святої молитви!

ТИМКО: (сідає під хрестом; до проводиря) Дивися, дитино, на шлях, чи не надідуть там я-

кі вози з богатими людьми А я заспіваю пісню і подякую Пречистій Матінці, що довела мене до дому, що позволила зложити кости на рідні. (Приграває на лірі і співає).

До Тебе, Мати, ми ся звертаєм,
Мольби до Тебе наші пливуть;
Тебе ми молим, Тебе благаєм,
На нас ніколи не позабудь.

Ти непорочна, свята, єдина,
Взоре пречудний божой краси,
Встався за нами до свого Сина,
Його опіку нам умоли!

А коли серед тучі і грому
Гибнути станем в морю гріха,
Посеред вихрів і хмар пролому
Най нас осінить поміч Твоя!

(Приграває на струнах; по хвили питає проводиря). А що, Гнате, не видно нікого?

ПРОВОДИР: Не видно! та тілько два старці божі стоять біля нас та слухають молитви святої.

ТИМКО: Не глянуть на них мої очи — не глянуть і на батька рідного, хіба що заплачуть на його гробі!

ІЛЬКО: Тимку, не старці се, а ми, твої браття! Ждемо на тебе оба, і всі — як ти жебручі!

ТИМКО: (підноситься, простягає до них руки). Се ви? Так, то твій голос, Ільку! Ходіть, най притисну вас до серця, най серцем вас спізнаю, бо очи не глянуть вже більше на вас, (Дотикаєсь першого Ілька). Се ти Ільку? Так стрункий як і перше, та і на тобі торба! (опускає руки і по хвили обіймає Леся). І на твоїм хребті повисли сакви! Боже, чому рука Твоя повисла над нами і кожний проклятий Тобою! (Закриває лице, плаче, кидаєсь до хреста і молиться).

ЛЕСЬ: Браття, всі ми тут вже та лишень батька єще нема! Всі присягли ми, що дармо не розтратим майна, що будем стеречи його. Чи дотримали ми присяги? Може прогрішив котрий з нас, та Бог всіх карає за непослух батькови?

ІЛЬКО: Я кленусь Богом, щом робив, що міг, но лихі люде розкрали кервавицю! З болю та горя попав я в слабість, мучився довго, ледво з життєм вийшов. Та ті самі люде, котрим робив я добре, нагнали слабого і опущеного. До праці не стало сил, осталася торба; ось вона зі мною! Але моя совість чиста, спокійна, як чисте се небо над нами!

ЛЕСЬ: І зі мною так само було — кожний крайцар, давив, палив мене! Браття, я скажу вам щиру правду; гріш, який дав нам батько, не му-

сів бути чистий! Якась кривда мусіла на нім тяжіти!

СЦЕНА IV.

(Ті самі; Григорій; блідий страшно, очи запалі, взір неспокійний, дивиться довго на всіх; по хвили тихо опускає руку.).

ГРИГОРІЙ: (тихо). Сини мої!

ЛЕСЬ: Батьку, дивись, се ми! Який гріш ти дав нам, що довів нас до торби, що палив день і ніч нашу душу?

ГРИГОРІЙ: Сини мої! не витайте мене, ні; не підходіть до мене! Не такими ждав я вас, не в такій доли та щасттю! Скажіть, що сталося з вами?

ІЛЬКО: Що сталося? Ваш гріш який дали ви на дорогу, збавив нас щастя; за нього купили ми лишень торбу і кий жебручий. Ось з тим майном вертаєм до вас!

ЛЕСЬ: Я трудився, як міг щиро. За гроші отворив я крамницю — та щож! людські стопи не ставали на моїм порозі, хоть давав я і ліпший і дешевший, товар, як другі. В кінци грім ударив, спалив крамницю — все моє майно!

ТИМКО: А мої очи погасли від плачу і горя! А хто винен сему?

ГРИГОРІЙ: (по хвили). Сини мої, хто винен?

Не ви, не ви! то Бог за мене вас карає! Так, слухайте: під хрестом дав я вам гроші чужі — сирітську кривду, та вони побили вас під хрестом. Той гріш — то був гріш Марти! І я зійшов на діда, ваша мати померла; огонь, вода, град і пошесть насіли на мене, хотяй другим благословилось на кожнім кроці. (по хвили). А в серцю покою нема день і ніч! Я молився, щоб ви не вернули, бо сама гадка забивала мене. Діти мої! то я, ваш батько, винен вашому нещасттю! Бог пімстився за кривду сирітську, а Його проклятте буде над вами до суду віку! Так, бо за батька карає Бог діти. Ідіть! се місце буде вас палити, як мене палить! не дотулюйтеся мене, бо попече вас огонь. Ідіть, моліть за мене Бога, та більше не вертайте!

ІЛЬКО: Батьку, най Бог простить тобі, що занапастив ти нашу і свою долю! А ось тут еще послідний крайцар давного (кидає від себе); най кривда сирітська не давить мене! (Звернений до братів.). А ми підемо відмолювати свої душі! Ліпше за прошеним хлібом, як має давити душу чужа кривда! Пращай нам батьку! ми простили тобі усе, най і Бог простить. (Падають всі крім Григорія на коліна перед хрестом і моляться).

ГРИГОРІЙ: Вони моляться!... О, щоб дав я за се, щоби міг змовити хоть одну молитву! Та ні!

серце спокою не буде вже мати! (Лесь, Ілько, Тимко встають).

ЛЕСЬ: А тепер утікаймо з місця того; але всі вже одною дорогою, бо одну знайшли ми долю. Батьку, пращай ще раз нам! Може Бог збере нас на тамтім світі!! (Відходять).

СЦЕНА V.

(Григорій сам).

Пішли... пішла послідна моя потіха! Пішли, та ціле життє будуть терпіти через батька, що виплекав їм таку долю. А в серцю щось мя тисне, щось дре на сотні кусні. То кара Божа, то голос совісти, то пекло надімною! На очах все він стоїть. Николо! Чого мене мучиш? (Кидаєся вперед). Я невинен! Марта... сама. . (по хвили). Що се мені? то білий день, нікого нема довкола! Чого я лякаюся? (дивиться на хрест). Ось сей хрест! як страшно він глядить на мене! (заточуєся). То за Івана за Марту! Га!... пекло надімною! тяжко мені! (летить в перед). Николо, чого хочеш? проч від мене! (Витягає руки в перед і падає омлілий при боці сцени; за кулісами чути спів).

Хто крил бажав, хто все взлітав
До вас, о гори ви!

Хто так як я, що ніч, що дня
Вмивався все слізми!

(Виходить Іван, на грудях медаль).

СЦЕНА VI.

ГРИГОРІЙ, ІВАН на переді сцени співає.

Ах той лише розкаже все
Тобі, моє село!
Як тяжкі дні у чужині
Прожитись мні прийшло.

Но днесь я знов до вас прийшов,
О гори, раю мій!
По днях туги, сльозах журби,
Скінчився біль тяжкий.

О! так, скінчився мій біль, вернув я до дому! Не дав Бог загибнути сироті серед чужих людей. Як легко мені на серцю, як красно тут доскола; о красше, красше, як три роки тому було! (За сценою чути голос сопілки) Що се, чи чую я добре? Се сопілки, Боже! Як чудно серцю! Кількож разів грав я на ній на полонинах — а грав сердечно, бо звуків сих слухала Марта!

ГРИГОРІЙ: (лежить омлілий). Проч! проч! з очей!

ІВАН: Що се? (Розглядаєсь). То якийсь чо-

ловік! Може слабий, умирає! (підходить до Григорія).

ГРИГОРІЙ: (як висше). Николо, проч!... Пекло... Іван... Сама винна... Марта....

ІВАН: Що я чую? (Підносить Григорія). Боже, се Григорій, дядько Мартусі! Як страшний... змінений...

ГРИГОРІЙ: Проч! проч! пекло...

ІВАН: Бог з нами і я — чоловік добрий, що не дасть вам лиха заподіяти!

ГРИГОРІЙ: (приходить до памяти; вдивлюєся в Івана). Де я? що се? (протирає чоло рукою). Ага, нічого! Вибачте, мені часом робиться слабо, но тепер вже ліпше. Дякую вам за поміч. Бог з вами! (Відходить помалу).

СЦЕНА VII.

(Іван сам.)

Не пізнав мене! Но що з ним? так страшно блідий! Згадував мене, Марту! Дивна слабість?! Він то розлучив мене на хвилю з Мартою! але я давно простив йому тоє. Но щож мені робити? Утомився — піду хіба, припічну за корчами, а потім в село. А завтра дальше, чим скорше до Марти, до ньої! Не надієсь вона мене так скоро! (Відходить на ліво; з правого боку по хвили виходить Єлена і Марта).

СЦЕНА VIII.

(Єлена, Марта.)

МАРТА: Тут найкрасше у нас! Від хреста того видно на милю; тут розходиться три дороги. Ось тая просто веде до міста.

ЄЛЕНА: Знаю о тім Марто, бо все щось споглядаєш на ту дорогу; мабуть вижидаєш когось!

МАРТА: Чиж не дивитись мені? Хто ждав тілько літ на своє щастте, тому терпцю не стане, а кожна хвиля віком буде!

ЄЛЕНА: Пожди ще днів кілька, а скінчиться все! Іван вже верне.

МАРТА: Ой не за кілька днів еще! моє серце перечуло би тоє. Відай довго прийдеся ще ждати.

ЄЛЕНА: Не вір дуже серцю, бо воно зводить часами!

МАРТА: О ні, тіточко! мене не звело воно еще ніколи. На тиждень перед його приходом буду я о тім вже знала.

СЦЕНА IX.

(Ті самі, Іван).

ІВАН: (підходить до Марти). Не вір Мартусю, серцю, бо воно...

МАРТА: Іван! (падають собі в обняття).

ЄЛЕНА: Бо воно часами зводить, як і тепер звело.

МАРТА: Іване, я ждала на тебе! Я все однакова!

ІВАН: Марто, і я не змінився! Я тебе люблю, як любив перше, тілько щирійше, тілько горячійше!!

МАРТА: Но чекай! (бере його за руку і підводить до Єлени). Дивіть! то той за котрим виплакала я свої очи. Благословив мене колись батько стати з ним під вінець, та не благословила мене мати, бо не мала я її, і тому здаєсь розділили нас лихі люде. Но ви, тіточко, ви мені більше як мати, тож благословіть на його поворот! (клякають обоє.) Благословіть сиріт.

(Завіса спадає; кінець акту пятого).

АКТ VI.

(Сцена як в акті першім).

(Хата прибрана по весільному. Но ослоні сидить Марта в вінку; коло ньої Іван. З одного боку дівчата, з другого невісти, парібки, гості весільні, бояре, музика).

СЦЕНА I.

ХОР невіст:

Що се за калина
У полю зацвила?
Що се за дівчина
На ослін усіла?

ХОР дівчат:

Гей калина зелененька,
Гей дівчина молоденька:
Гей калина процвитає,
Мартусенька ся вінчає?

ХОР невіст:

Чомуж та калина
Головку схиляє?
Чомуж та дівчина
Слізми ся вмиває?

ХОР дівчат:

Похилилась калинонька
Бо листоньки зелененькі;

Зажурилась дівчинонька,
Бо не має матусеньки!

ОБА ХОРИ разом:

Ой не хилься калинонько,
Що долі не знаєш;
Не журися, дівчинонько,
Що мами не маєш!

Зацвитеш ти, калинонько,
Ще пишно розкішно;
Дасть Бог тобі, дівчинонько,
Ще долю утішну!

ПЕРШИЙ ДРУЖБА: Гей заспівали сумно, аж серце краєся! На що ту сумувати? Дивіть, музика аж голову звісив а пальці раді би потиснути струни на инший лад! Ану, а такої, щоби і старим ноги ходили! А я з молодою зачну перший, поки підківки не повідлітають. (Розуміся тілько там, де можуть і уміють складно гуляти і то не иншої, а звичайної нашої коломийки, або козака — там музика зачинає грати козака; гуляють дружби з Мартою, Іван з дружкою, і кілька еще пар).

ДРУЖБА (станувши перед музиками).

Грає скрипка, грає бас,
Гей гуляймо, кілько нас!

Нуже в перед, ле[illegible]ні,
Вибиваймо в підк[illegible]вки!

Гоп чук, а легенько,
Гей га, а дрібненько!
Вихилясом, викрутасом
За скрипкою та за басом!

(Музика устає; хлопці підходять до [illegible] перед сцени стають Іван і Марта)

МАРТА: Іване Бог ласкав [illegible] у купці сполучені на віки — хіба [illegible] лучить! Свята правда, що за сиротою Бог [illegible] литою. Жаль тілько, що двоє нас сиро[illegible]ні бо[illegible]тька ні неньки! А і та що була матерію для мене котрій вичні ми все, не могла тут бути. Но воля Божа!

Іван: І за ню дякуймо Господу Богу; Він нас получив Марто! Жиймо-ж так, щоби не гнів а благословенне Його було всегда між нами. Дав Бог нам сиротам; віднимаймо собі від губи, а покормім сироту, вдовицю, Бог заплатить нам то стократно. Жаль, що нема межи нами дядька Григорія — слабий! Якась дивна се слабість; кидає ним, щось 'го страшить, Боже! з майна не осталася лиш хата; як би не добрі люде, не мавби і ложки страви!

ПЕРШИЙ ДРУЖБА: Гей що там молодята!

самі собі так? Щось повеселіла Марта — не боїться вже пана Податковського?

ДРУГИЙ ДРУЖБА: Добре, щось згадав! Скажу вам новину, а цікаву! Ха, ха, ха! дивіть як дівчата наставили уха! Гей цікаві, цікаві, не виростете!

ОДНА З ДІВЧАТ: А ви щобисьте за богато не виросли, бо би воно не добре було! Але скажіть, що сказати мали?

ДРУГИЙ ДРУЖБА: Ось нині рано йду селом, дивлюсь — веде когось жандарм. Придивляюсь, ніби знакоме; дивлюсь ліпше, а то писар Податковський.

ПЕРШИЙ ДРУЖБА: Що тут дивного? певно потребують якої мудрої голови при суді, та запросили пана писаря!

ДРУГИЙ ДРУЖБА: Тілько, що руки були на ланьцушку! Трохи не по панськи, але як треба, то треба. (За сценою чути голос): Ратуйте люде!

ІВАН і МАРТА: Що се такого? (На сцені рух; многі виходять).

ГОЛОС ЗА СЦЕНОЮ: Слабість напала Григорія Держака перед самими воротами!

МАРТА: Людоньки, внесіть його в хату треба ратувати!

СЦЕНА II.

(Ті самі: Григорій котрого вводить кількоро людей і саджають на лаві, Марта порається коло нього; слабий отвирає очи).

ГРИГОРІЙ: Тяжко мені, давить, не дає спокою. День і ніч, вічно мучитися! (розглядається). Де я? тут в тій хаті?

МАРТА: Так, дядечку! ви занедужали перед хатою, і вас внесли тут. Успокійтеся — ви слабі єще!

ГРИГОРІЙ: Проч від мене! Не клепіть мене, не кленіть!

ІВАН: Дядечку, хтож клене вас? Ми раді вам неба прихилити, таж ви дядьком нашим! А клясти то гріх; ми не кленемо, а благословимо вас на всякий час!!

ГРИГОРІЙ: (дивиться пильно на Марту і Івана). Ні, (голосом перериваним), не видержу. Найдіється, що хоче, а скрити всього в серцю годі; може полекшає. Іване, Марто! (бере їх за руки) Я страшно окаянний грішник; ви мене клясти повинні день і ніч. Слухайте! Я Марто, злакомився на твої гроші. Мене підмовив писар, я перекупив комісію, щоби тебе, Івана взяли до війська. Так, а Марту хотів я видати за писаря, щоби лиш не дати грошей. Не для себе хотів я їх, а

для них, для дітей моїх. Не удалося! Я не знав, як дістати ті гроші, і знову Податковський мене підмовив. Він підпалив мою хату, а гроші я взяв вже перше із-за образа. Люде говорили, що гріш згорів; ніхто не догадався. Але ті гроші пекли мене; я не знав, як їх збутися. Віддав синам, виправив їх з дому. Люде дивувалися, чому вислав я синів; у нас кажуть, не водиться така установа. Вони пішли і вернули всі з торбами; не знали, що гріш, який я їм дав, то була кривда сироти. А я не мав спокою день і ніч; на очах все Микола, страшний, блідий! Тепер робіть, що хочете; проклинайте, забийте, віддайте до суду, але мені вже лекше на серцю.

ІВАН: Дядьку, ми проклинати не будемо! Ми з серця простили вам все. Нехай лиш Бог простить вам, а певно спокій верне до серця вашого.

ГРИГОРІЙ: Бог простить! Ні, я хотів молитися, та не міг, бо я тяжко Його прогнівав, та і кара велика! Без нікого, сам один...

МАРТА: Дядьку, ми одну просьбу до вас маєм. Лишіться при нас! ту знайдете опіку та серце добре. Будете нам батьком, і добре буде нам у купці.

ГРИГОРІЙ: (встає). Боже, що я чую? Чи і ти мав би мені простити? (падає на коліна). О, про-

сти мене нещасного, прости! Я гнівав Тебе, Ти покарав мене тяжко. Я завязав долю сироті, а Ти був її батьком. Прости мою душу грішну, я буду лиш молити Твого милосердця святого! (по хвили) Мені легко на серцю; як ніколи, так, легко! Марто, Іване, простіть мене! Нехай Бог благословить на віки! А тепер добрі люде, підведіть мене до церкви! Нехай єще і там помолюся Богу, та випрошу собі помилування. (Вспертий на двох парубках виходить вільно).

ІВАН: Великий Бог! карає, та дає каяннє і прощеннє. Не довго жити Григорієві на світі; алеж принаймній по смерти чекає його прощеннє. Марто! я доперва спізнав твоє серце, коли ти перша стала просити дядька, щоби лишився при нас. Забудьмо на все і будьмо його дітьми. А ви люде добрі, ви знаєте, що право повинно покарати його! Але ви бачили каяннє та жаль; і так життя його не довго, простіть йому, нехай тайною лишиться то між нами, що ми чули від нього. А його хата стоїть порожна! Ось нагода добра! я відкуплю її від Григорія, а там заложимо собі читальню. Будемо жити в згоді та правді; нехай не буде межи нами злого, нехай благословить Бог село наше, як одну велику родину!

МАРТА: І нехай благословить цілу нашу зем-

лю. Не журіться, що вона сирітської долі, а памятаймо і в тім надію маймо, що за сиротою Бог з калитою!

(Уставляються всі вже підчас слів Івана на переді сцени так, що на середині стоять Іван і Марта, при них дружби і дружки, весільні, решта за ними все в півколо, музики зістають на своїм місци.

ХОР: (співає). Щасть нам Боже і т. д.

(Завіса спадає. — Кінець).

УВАГА: — Для браку отвітних сил можна акт VI. в той спосіб змінити: При піднесенню куртини хор співає: "Ой у поли три кирниченьки"; або яку будь довільну. По укінченню пісні Марта говорить: "Бог ласкавий на нас, ми знов в купці і уже в своїй хаті і гостей приймаєм..." Весілле в акті 4 не відбувається, но Марта і Іван уже подружені, гостей приймають в своїй хаті і тоє, що дружби говорять, то тоє говорять гості. Длятого і пісні, що там приходять можна пропустити.